

Puheenvuoro

Politiikan henkilöityminen – tunteita ja skandaalinkäryä

Yhteiskunnallinen keskustelu on nykyisin yhä enemmän medioitunutta, median välittämää. Median vallasta on monia ja osin ristiriitaisiakin mielipiteitä. Kansainväliset tutkimukset muutoksista – viihteellistymisestä, keskittymisestä tai digitalisoitumisesta – eivät kuitenkaan päde suoraan suomalaiseen mediakenttään, vaikka samat trendit ovat meilläkin nähtävissä. Esimerkiksi sanomalehdellä on edelleen Suomessa vahva asema. Sanoma Oyj, Alma Media ja Väli-Suomen Media hallitsevat kahta kolmasosaa printtimediasta. Sanoma-konserni on vahva myös muilla mediatoiminnan alueilla.

Poliittisen lehdistön asema sitä vastoin on yhteiskunnallisten rakenteiden muuttuessa heikentynyt. Samaan aikaan puolueiden ote kansalaisyhteiskunnasta on kirvonnut. Puolueiden jäsenmäärät ovat kutistuneet, eikä niihin enää samastuta samalla tavoin kuin aikaisemmin. Suomalaiset eivät muutenkaan ole enää yhdistyskansaa verrattuna muiden Pohjoismaiden kansalaisiin, jotka toimivat useammissa yhdistyksissä kuin me.

Nämä yhteiskunnalliset muutokset ovat vaikuttaneet myös journalismiin. Poliitiikka esitellään usein vaihtoehdottomana pelinä ja sen liikkumavaraa pidetään mitättömänä. Poliittisten puolueiden kangistuminen hallinnoimiseen tukee tätä journalistista näkemystä. Yhtäältä sanotaan, että vika ei ole journalismissa, jos politiikka henkilöityessään menettää uskottavuuttaan. Toisaalta poliittiset valinnat ja niiden saama kannatus vaikuttavat politiikan sisältöön enemmän kuin median välittämä kyyninen käsitys politiikasta antaa olettaa. Poliitikkojen ja journalistien luoma käsitys siitä, ettei politiikassa ole vaihtoehtoja, heikentää kuitenkin demokratiaa eikä tarjoa yhteiskunnalliselle keskustelulle tilaa.

Tämän kehityksen toinen puoli on, että ihmisläheinen journalismi tunkee ovista ja ikkunoista. Samalla se vaikuttaa puolueisiin, jotka sopeuttavat toimintaansa median tarpeiden mukaan. Tunteet ja viihdyttävyyys ovat tulleet sekä puolueille että medialle tärkeiksi. Ihmisläheisyyttä haetaan tuomalla journalistiseen sisältöön lukijoiden ja katselijoiden omia kokemuksia. Lukijoita tai katselijoita yritetään myös aktivoida ja osallistaa.

Politiikan kokouksista, esityksistä ja niihin liittyvistä keskusteluista on tullut median näkökulmasta ikävyyttäviä. Mediaa kiinnostavat enemmän lohkaisut, sutkaukset ja muut epätavalliset sattumukset. Sellaiset palstat, kuten ”Politiikan kulmapöytä” tai

”Vallan käytävillä” ovat tulleet tärkeiksi – ikään kuin ne kertoisivat politiikan ”todellista” maailmasta, vaikka ne ovat yhtä tosia tai epätosia kuin juorupalstat.

Tunteiden politiikkaa

Uutismedia on perinteisesti käsitellyt tunteita yleisellä tasolla. Tunteet uutisten pääteemana ovat kuitenkin yleistyneet kaikissa uutisvälineissä, vaikka asioiden esittäminen henkilöiden ja heidän tuntemustensa kautta on edelleen yleisempää esimerkiksi iltapäivälehdissä kuin päivälehdissä. Tunteiden korostumista uutisoinnissa voidaan pitää merkinä niin uutisoinnin kuin politiikankin vahvemmasta henkilöitymisestä.

Vuonna 1995 työmarkkinatuen leikkauksia käsitelleen, pitkään venyneen hallituksen iltakoulun jälkeen minusta näpättiin kuva, josta voi päätellä minun itkeneen. Kuvan julkaiseminen vahingoitti uskottavuuttani toisena valtiovarainministerinä ja vahvisti käsitystä tunteellisista naispoliitikoista, jotka eivät kestä paineita. Ehkä tulin samalla paljastaneeksi sosiologi Erwing Goffmanin kuvaaman näyttämön takaisen emootiotilan. Nytemmin, tunteiden tultua julkisiksi, poliitikon liikuttuminen on osoitus inhimillisyydestä, jolla voi irtaantua paksunahkaisen pelurin tai jyrän mielikuvista. Arvelen tunteiden esittämisen olevan vähemmän haitallista poliitikon luotamus pääoman kannalta nyt kuin 17 vuotta sitten.

Julkisesti ilmaistut tunteet voivat merkitä sekä hyvää että pahaa. Kun pääministeri Jens Stoltenberg puhui norjalaisille ja Utøyan saaren hirvittävän joukkosurman uhrien omaisille, hän osoitti tunteensa ja surunsa ammattitaitoisesti. Pääministerin tunneilmauksella oli suuri terapeuttilinen merkitys ja se vahvisti hänen viestiään avoimen ja demokraattisen yhteiskunnan puolesta. Mutta kun tunteet vellovat netin keskustelupalstoilla, solvaukset ja sättimiset hukuttavat asian, eikä avoin ja demokraattinen yhteiskunta vahvistu, vaan myrkytty kitkerästä sapesta.

Uudenlainen näkyvyys ja visuaalisuus antavat poliitikoille mahdollisuuden kertoa itselleen tärkeistä asioista henkilökohtaisten ominaisuuksien ja tunteiden kautta. Tavallaan poliitikosta voi tulla oma yksityinen tuotteensa, joka voi irrota puolue-taustasta. Toisaalta näkyvyys samalla altistaa poliitikon kriiseille. Esimerkiksi epä-sopivasta tunteenpurkauksesta voi muodostua rasite, jos se on ristiriidassa puhutun kanssa.

Politiikassa voidaan alkaa minimoida julkisuuteen liittyviä riskejä vetäytymällä yhteiskunnallisesta keskustelusta hallinnoimisen, kommentoimattomuuden tai konsensuksen suojiin. Tällöin kansanvalta näivettyy ja myös yksityisyyteen ja persoonaan liittyvät julkisuuden riskit avautuvat. Skandaalien pelko raivaa poliittisten päätösten tarkoitusten ja tavoitteiden sijaan julkisuudesta tilaa yksityiselämän käsittelylle. Kun ei ole asia-argumentteja, joista käydä keskustelua, julkisuus täyttyy henkilöön liittyvästä materiaalista.

Myös poliittiset päätökset ovat alttiita skandaaleille. Tietokirjailija Risto Uimosen kuvaama *median megafoniefekti* näkyi väitöskirjatutkimuksessani *Silent Democracy, Noisy Media* (2004) äänekkäänä mediana. Milteiä asiaankuulumattomien paljastus-

ten myötä kahdesta päätöksentekoprosessista kehittyi poliittisia skandaaleja. Äänekkäs media jätti varjoonsa itse asian, varsinaisen kovan poliittisen kysymyksen, mutta valaisi henkilöt. Silti skandaalit ovat mielestäni kohtuullinen hinta avoimesta ja läpinäkyvästä yhteiskunnasta.

Tuorempi esimerkki toisenlaisesta kriisistä on Eurooppa-ministeri Alexander Stubb-in lipsahdus vuodelta 2011. Stubb-in ansiosta tiedämme nyt, mitä tarkoittaa VMP ja mitä mieltä hän oli Pohjoismaiden Neuvoston kokouksesta. Stubbilta pääsi myös vuonna 2008 vähättelevä lausunto Israelin pommitettua humanitaarisia kohteita palestiinalaisalueilla Gazassa. Kirkon Ulkomaanapu oli rahoittanut yhtä kohteista. Stubb ei ottanut asiaa esille Israelin hallituksen kanssa, vaan vertasi klinikan tuhoamista matkapuhelimen varastamiseen ja siihen, että varkauden uhri pyytäisi apua ulkoministeriltä. Stubb pyysi myöhemmin kommenttiaan anteeksi selittämällä, että hän ei tiennyt kameran olleen päällä. Hänen mukaansa asia oli myös anteeksipyyntöön jälkeen loppuun käsitelty.

Yksityisyys koetuksella

Politiikan henkilöityminen näkyy yksityiselämän skandaalien yleistymisenä. Myös oikean ja väärän rajanvedon muutokset selittävät skandaalien yleistymistä. Tyypillisiä esimerkkejä ovat ”maan tavan” muuttuminen moraalisesti tuomittavaksi, kuten esimerkiksi vaalirahakohussa, tai juopuneena toilailun muuttuminen aiemmasta hyväntahtoisesta ymmärtämisestä moraalisesti tuomittavaksi. Näitä muutoksia voi tuskin pitää kielteisinä.

Esimerkiksi Maa- ja metsätaloustuottajain Keskusliiton puheenjohtaja Heikki Haavisto sai vuonna 1991 sakkorangaistuksen liikenteen vaarantamisesta, ruumiinvamman tuottamisesta ja liikennepaosta. Tuomio ei kuitenkaan estänyt häntä nousemasta ulkoministeriksi vuosina 1993–1995. Asia kyllä nostettiin esille, mutta se ei johtanut mihinkään. Sen sijaan kansanedustaja Sirpa Pietikäinen ei katsonut voivansa asettua enää 2003 eduskuntavaaleissa ehdolle kärähdettyään hiukan aikaisemmin rattijuopumuksesta.

Yksityisyys ja emotiot ovat tulleet politiikassa tärkeiksi julkisen elämän muututtua niin näkyvyyden kuin samalla myös eristäytyneisyyden vuoksi. Kuten yhdysvaltalainen sosiologi Richard Sennett toteaa, ”nykyaikana olisi poliittinen itsemurha, mikäli poliitikko väittäisi oman henkilökohtaisen elämänsä olevan toisarvoista ja että olennaista olisi vain tieto, millainen lainsäätävä, poliittinen johtaja tai toimija hän valta-asemaansa on”. Tarvitaan siis asia, mutta myös henkilö.

Silti entinen pääministeri Matti Vanhanen ”haluaa olla vain asia”. Syksyllä 2011 *Pressiklubi*-ohjelmassa haastateltiin *Suomen Kuvalehden* päätoimittaja Tapio Ruokasta ja mediakonsultti Jussi Lähdeettä Vanhasen kirjasta *Mies, joka halusi olla asia*. Keskustelussa välitettiin mielikuvaa perhearvojen varaan rakennetusta sattumapääministeristä.

Minulla on toisenlainen käsitys kuin *Pressiklubin* keskustelijoilla siitä, miksi Vanhasen naissuhteista tuli niin kiinnostavia. Syynä ei suinkaan ollut se, että hän asui Nurmi-

järvellä omakotitalossa ja erosi vaimostaan, vaan se, ettei Vanhanen käytä alkoholia. Voiko ja saako raitis mies olla naisten perään? Raittiin miehen olisi pitänyt laulaa iltaisin virsiä ja harrastaa seksiä vain avioliitossa? Ei tässä perhearvot olleet syyssä, vaan suomalaisten vaikea suhde alkoholiin.

Poliitikkojen itsensä pitää olla tarkkana yksityisyyden ja julkisen rajan vetämisessä. Kun sitä venyttää liian lähelle yksityisyyttä, rajaa ei voi enää työntää takaisin. Tämä ei tarkoita myöskään, etteikö omasta tiukasta yksityisyyden suojelemisesta huolimatta voisi joutua yksityiselämän takia julkisuuteen.

Olen itse suojellut yksityisyyttäni hyvin johdonmukaisesti koko poliittisen urani ajan. Silti kaikki perhesuhteeni ovat olleet lööpeissä: rakastuminen tv-kasvoon, se, kun menin salaa naimisiin, lasten syntymät ja myös avioero. Olen lukenut eräästä aikakauslehdessä 1990-luvun alussa ”haastatteluni” siitä, kuinka raskaana oleminen ja lapsen syntymä eivät tule muuttamaan mitenkään suhdettani politiikkaan ja työni tekemiseen. Olin kieltäytynyt haastattelusta.

Otsikoiden valtiat

Sanomalehtien otsikoita hallitsevat pääministeri ja hallituspuolueet. Ylipäätään politiikan julkisuus jakautuu hyvin epätasaisesti. Se on kuin pasianssin peluuta. Poliitikot jaetaan ”värin” mukaan joko hallitus- ja oppositiopuolueisiin tai asia- ja viihdeosastoihin. Asiapakassa tapahtuu taas jako ”maittain” yleispoliittikkoihin ja sektori-osaajiin, mukaan lukien paikallisvaikuttajat. Viihdepakassa pätee vastaava jako. On yleisviihdyttäjiä (politiikan kulmapöydän tai käytävän syvät kurkut) ja lifestyle-viihdyttäjiä, joiden iltapuvut, autot tai kommellukset kiinnostavat mediaa. Kuninkaita tai kuningattaria ovat ne, joilla on aseman tuoma valtuutus. Kuvakorttien joukkoon pääsee retorisilla taidoilla, jos on näkemyksiä ja mielipiteitä ja uskallusta tuoda ne esiin. Ässiäkin on. Olennaista on, että uusissa peleissä kortit vaihtuvat.

Naisista kirjoitetaan selvästi miehiä vähemmän. Sama näkyy myös sähköisessä mediassa. Naiset ovat politiikassa murtaneet monta lasikattoa, mutta silti stereotyyppiä jylläävät. Lehtikirjoituksissa sukupuoli voi olla naisille eduksi, mutta silti heillä on usein suuria vaikeuksia rakentaa asiaan ja henkilöön liittyvää luottamuspääomaa.

Poliitikoilta vaadittuja ominaisuuksia selvitettäessä eniten kehuja saavat yleensä itsevarmuus ja rohkeus, sosiaalisuus, älykyys, ahkeruus, tunne ja huumorintajuisuus. Kielteisinä piirteinä pidetään esimerkiksi itsekeskeisyyttä, harkitsemattomuutta, epäkypsyä ja värittömyyttä. Ihannepoliitikoksi muodostuu kaksi erilaista tyyppiä, joista toinen on innostava kansanhurmaaja ja toinen asiapoliitikko. Vaikka olisi kuinka notkea, näitä ominaisuuksia on todellisuudessa vaikea yhdistää.

Puolueet seuraavat trendejä. Karrikoiden voi sanoa, että ne valitsevat puheenjohtajan enemmän mediaa kuin omaa organisaatiotaan varten. Puolueiden puheenjohtajien merkitys on politiikassa kasvanut. Heidän persoonansa ei silti yksin ratkaise vaalitulosta.

Poliittiset puolueet hakevat aktiivisesti omaa brändiään tukevia henkilöitä – toisin sanoen julkisuudesta tuttuja ehdokkaita tai tukijoita, joihin liittyvät mielikuvat tuottavat jotain sellaista, mitä puolueella ei ole tai mitä se haluaa vahvistaa. Perinteitä ylläpitävän puolueen muuttaminen dynaamiseksi uudistajaksi tapahtuu helpoiten henkilöiden kautta. Nuorekkuutta haetaan sekä henkilöistä että uusista ajatuksista.

Henkilöityminen muuttaa puoluerakenteita. Poliittista uraa havitteleva voi kilpailuttaa puolueita ja valita sen, missä mahdollisuudet ovat parhaimmat. Silti puoluejärjestelmässä ja valtiorakenteessa on onneksi paljon sitkoteijöitä, jotka hillitsevät muutosta.

Yhteenveto

Politiikan henkilöitymisen myönteisten ja kielteisten puolien arviointiin ei ole yhtä oikeaa lähestymistapaa. Varovasti annosteltu henkilöityminen voi puolustaa paikkaansa. Tällöin olennainen kysymys on, toteutuuko henkilöityminen politiikan vai median ehdoilla. Luultavasti molempien. Tai sitten se vie koko käden.

Poliittisella järjestelmällä on vastuu koulia ja valmentaa poliittiset toimijansa eikä vain tuunata tai trimmata henkilöitä, vaikka puolueet olisivat kuinka kriisissä. Yhteiskunnallisen lukutaidon vaaliminen on puolueiden vastuulla.

Politiikassa on tärkeää tuntee menneisyys, elää nykyisyydessä ja toimia niin, että tulevaisuus olisi enemmän halutun kuin ei-halutun kaltainen. Politiikassa on tunnettava valtio-oppi ja sosiologia niin kuin lääkärin on tunnettava anatomia ja biologia. Poliittisen järjestelmän eräs tärkeä tehtävä on myös osaltaan pitää mediayleisö kriittisenä, tiedonjanoisena ja yhteiskunnallisesta keskustelusta kiinnostuneena.

Journalismin tehtävä yhteiskunnallisessa keskustelussa on auttaa kansalaisia muodostamaan käsityksiä asioista, ilmiöistä ja henkilöistä sekä antaa tarvittavia tietoja, joiden avulla on mahdollista vertailla päätöksentekoprosessissa mukana olevien toimintaa ja tavoitteita. Tällä tavoin päästään osallistuvaan ja osallistavaan demokratiaan. Tämä edellyttää vastavuoroisesti poliittisilta päätöksentekijöiltä valmiutta kommunikoida, keskustella ja perustella omia kantojaan ja näkemyksiään julkisuudessa – silläkin uhalla, että se merkitsee poliittisille keskustelijoille skandaalin riskiä. Näin päätöksiä ja niiden perusteita voidaan arvioida julkisuudessa.

Politiikkajen symbolinen luottamuspääoma koostuu myös henkilökohtaisista ominaisuuksista ja yksityiselämästä. Siksi asia tarvitsee henkilön ja päinvastoin. On siis perusteltua tietää poliittisista toimijoista muutakin kuin vain se, mitä he tekevät tai puhuvat. Ajattelutapa, arvostukset ja tyyli voivat täydentää asiantietoa ja antaa sille syvyyttä.

Yksityisinä ja intiimeinä pidetyistä asioista ei tule yhä useammin julkisia vain median markkinaehtoisien tirkistelyn vuoksi. Myös poliitikot ovat itse madaltaneet yksityisyytensä rajaa lankeamalla julkiselämän houkutuksiin. Myös poliittiset puolueet käyttävät markkinaosuuksista ja poliittisesta vaikutusvallasta taistellessaan hyväkseen julkisuudesta tuttuja kasvoja, joiden elämään äänestäjät voivat helposti samastua.

Skandaalit ovat journalismille aina myös kriittisen itsetutkiskelun paikka. Skandaaleissa on maltettava tehdä kriittisiä kysymyksiä ja oltava tarkkana sen suhteen, kenelle annetaan ääni ja mistä syystä. Median megafonipauhu voi olla yhteiskunnallisesti perusteltua, mutta se voi olla myös itse tuotettua hypeä, jolla haetaan lähinnä huomiota ja markkinaosuutta omalle välineelle. Kilpailu skuupeista voi tuottaa hyvää, mutta yhtä lailla pahaa.

Laatujournalismia on toimitettu ja valikoitu tiedon tuottaminen. Myös sosiaalisen median tiedonvälitykselle tuottama haaste alleviivaa samaa. Ohjenuorana tulee olla hyvän journalismin eettiset periaatteet. Näin sekä politiikka että media ovat demokratian palveluksessa.

Toimiva ja aito demokratia tarvitsee instituutionsa, mutta happensa se saa yhteiskunnallisesta keskustelusta. Ihmisten on voitava vapaasti kokoontua ja saavutettava tiedotusvälineet, jotta demokratia voi hyvin. Yhteiskunnallisen keskustelun pitää olla sellaista, että se tukee ja edistää osallistumista. Osallistuminen on tärkeää kiinnittymisessä yhteisöön. Myös oman elämän hallinnan välineet paranevat osallistumisen avulla.